

Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος Υπολοχαγός 309945 (CY 235) Ανδρέας Γιαννακού εκ Κυθρέας

της Ανδής Πέτσα-Σαββίδου

Τον Ανδρέα του Γιαννακού και της Ελεγκούς του Γιαννακού Κόκου από την ενορία της Αγίας Μαρίας Κυθρέας χειροκροτούμε στις παρελάσεις μαζί με την ομάδα των «παλαιών πολεμιστών» σε κάθε εθνική επέτειο. Φορώντας τη στρατιωτική του στολή με τα διακριτικά του βαθμού και τα παράσημά του. Παρασημοφορημένος από την Αγγλική Κυβέρνηση¹ αλλά και από δύο Προέδρους της Κυπριακής Δημοκρατίας, τον Γλαύκο Κληρίδη και τον Δημήτρη Χριστόφια.



Αντιπροσωπεύει ο Ανδρέας μαζί με τους άλλους πολεμιστές που παρελαύνουν φορώντας τις φθαρμένες από τον χρόνο τιμημένες στρατιωτικές στολές με τα διακριτικά και τα παράσημά τους, τις 37 χιλιάδες συμπατριώτες μας που όλως παραδόξως στρατεύτηκαν στο πλευρό του κατακτητή τους, προκειμένου να αντιμετωπίσουν τους εχθρούς που απείλησαν την παγκόσμια ειρήνη. Και τις 2 ½ χιλιάδες Κυπρίων που πιάστηκαν αιχμάλωτοι, τους 650 που έπεσαν στα πεδία των μαχών και θάφτηκαν σε 47 κοιμητήρια 12 χωρών και τους 35 που πέθαναν σε στρατόπεδα συγκέντρωσης. Και ας μη μας διαφεύγει πως η μικρή μας Κύπρος σε αναλογία με τον πληθυσμό της λογίζεται ως η χώρα που πρόσφερε τη μεγαλύτερη ανθρωπίνη συμμετοχή στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο.

Και όταν οι πανηγυρισμοί τελειώσουν και τα χειροκροτήματα σταματήσουν, ξανά ο Υπολοχαγός Ανδρέας στη δαλπωρή του σπιτιού με την οικογένειά του. Να αναμοχλεύει μνήμες και να ξαναζωντανεύει σκηνές ... Να ξαναζεί τις περιπέτειες, να θυμάται την δική του Οδύσσεια, να ζωντανεύει μια ζωή σαν παραμύθι...

¹ Παράσημα: 1939-45 Star, Africa Star, Italy Star, War Medal 1939-45, τιμητική μηνιαία σύνταξη 50 ευρώ από τη Κυπριακή Δημοκρατία.

1939, Σεπτέμβρης. Και οι στρατιές του Χίτλερ επιτίθενται στην Πολωνία, ενώ αμέσως μετά κηρύσσεται ο πόλεμος από τη Γαλλία και τη Βρετανία, γι' αυτό και η άμεση εμπλοκή της Κύπρου στον πόλεμο ακολουθώντας τη Βρετανία, ως μια από τις βρετανικές αποικίες της. Από τις πρώτες μέρες του πολέμου η βρετανική αποικιακή διοίκηση κάλεσε τους Κυπρίους να καταταγούν στον στρατό της. Χωρίς ωστόσο ανταπόκριση λόγω της δυσαρέσκειας των Κυπρίων για τη μη πραγματοποίηση της ένωσης με την Ελλάδα και τα στυγνά δικτατορικά μέτρα που πάρθηκαν από τους Άγγλους με αφορμή τα Οκτωβριανά του 1931.

Το ξέσπασμα του Β΄ Παγκόσμιου Πολέμου βρίσκει τον νεαρό τότε Ανδρέα από την Κυθρέα να εργάζεται στη Λευκωσία... «1939. Επήγαινα τότε δουλειά στη Λευκωσία, στο Τυπογραφείο του Θωμά Κυριακίδη. Επροσπάδουν όμως να μπω στην Κυβέρνηση, στο Κυβερνητικό Τυπογραφείο. Μια δυο μέρες πριν να πάρω την απόφαση να πάω στον στρατό συνέβηκε το πιο κάτω περιστατικό. Ο μάστρος μου με έστειλε κάθε μέρα να πάω στο παντοπωλείο να του γουμνίσω. Έδινέ μου μια λίρα και εγώ νιζα για το σπίτι του. Περνώντας το «κλώσμα» των μαγαζιών του Κκετοιή, οδός Υψηλάντη, είχα φορτωμένο το ποδήλατο με το γούμνισμα. Έρχεται κάποιος με το ποδήλατο, από την οδό Χρυσοχών, και «εφακκίσαμεν»..... Εστρεβλώθηκε το ποδήλατό του, άρχισε φωνές, φοβήθηκα τα επακόλουθα. Έκρυγα, δεν είπα τίποτε. Μετά από αυτό το περιστατικό, πήρα την απόφαση να πάω στρατιώτης.

Στις μια-δυο ημέρες που ακολούθησαν, συνάντησα τον χωριανό μας τον Μεσσήτη με τη στολή του και μου είπε πως επήγε και εγγράφηκε στρατιώτης. Ο Μεσσήτης ήταν από τον Άη Γιώρκη, γιος της Αννικούς του Τσούρου. Τότε αποφάσισα να πάω και εγώ στρατιώτης αλλά είπα πρώτα να το καλοσκεφτώ. Χωρίς να το ξέρουν οι γονιοί μας, να πάρω τέτοια απόφαση, δεν γίνεται. Όμως το έκαμα. Κρυφά. Χωρίς να το σκεφτώ παρακάτω.

Κατ' ακρίβεια πήγα και γράφηκα στρατιώτης από περιέργεια, για να δοκιμάσω, να δω αν περνώ τις εξετάσεις. Στην πρώτη απόπειρα να γραφτώ στρατιώτης, απέτυχα γιατί δεν ήμουν ενήλικας. Έφυγα χωρίς να καταταγώ. Επερίμενα. Έκλεισα τα 18. Μόλις τα έκλεισα επαρουσιάστηκα πάλι στον στρατό. Κατατάγηκα 13 του Νιόβρη του 1939 και είχα τον αριθμό CY235.

Εγγράφηκα στρατιώτης χωρίς να το ξέρουν οι γονιοί μου. Μόλις κατατάγηκα, και μπήκα μέσα στο στρατόπεδο, άρχισα να το μετανιώνω. Κατάλαβα ότι έκαμα «πελλάρα»!

Όταν εγώ κατάταγηνκα στο στρατό ήταν μια εποχή που κανένας δεν επήγαινε να γραφτεί. Δεν ενδιέφερε τους Κυπραίους. Μάλιστα εκείνο τον καιρό είχα στο νου μου να πιάσω δουλειά στην Κυβέρνηση. Έκαμνα και ιδιαίτερα στον Γιάγκο το δάσκαλο, του Κούτσοιρου, Αγγλικά για να περάσω τις εξετάσεις.

Στο *Wolseley Barracks* λοιπόν ο Ανδρέας... Στρατιώτης... Εμείναμε την νύχτα μέσα στο στρατόνα. Σηκωνούμαστε την άλλη ημέρα, μαράζι-μαράζι. Τι να κάμω. Εμαράζωνα για τους γονιούς μου. Άρχισε η εκπαίδευση μέσα στο *Wolseley Barracks*. Εμεινίσκαμε μέσα στα τσιατήρκα. Οι γονιοί μου άρχισαν τα διαβήματα. Να με βγάλουν από στρατιώτη. Ο Θεμιστοκλής Δέρβης είναι ο τατάς μου. Πήρα άδεια και πήγαμε μαζί με τον παπά μου και βρήκαμε τον Δέρβη να μας γράγει χαρτί για να απαλλαγώ από το στρατό. Όμως τίποτε δεν εκαταφέραμε. Η απάντηση τους Εγγλέζους ήταν: «Έβαλες το χέρι σου στο Ευαγγέλιο. Ορκίστηκες στον βασιλέα της Αγγλίας Γεώργιο. Δεν γίνεται, ούτε μπορούμε εμείς να κάμουμε τίποτε». Έτσι έμεινα στρατιώτης...

Εσκεφτόμουν συνέχεια πώς θα μπορέσω να φύγω από τον στρατό. Δεν υπήρχε όμως διέξοδος. Και τότε το εκατάπια. Θα έμενα στρατιώτης. Την επόμενη μέρα της στρατολόγησης μας έδωσαν όπλο και στολή. Η νεολαία, όπως είπαμε, δεν επήγαινε να καταταγεί. Για να δελεάσουν και άλλους να γραφτούν μας επήραν δυο φορές και εκάμαμε παρέλαση να μας βλέπει ο κόσμος. Εφορτώναν μας τα πράγματα μας και πηγαίναμε παρέλαση στην οδό Λήδρας. Πάνω-κάτω, πάνω-κάτω στη Λήδρας παρέλαση. Εμείς τουλάχιστο οι στρατιώτες που πήγαμε και ανώτερο, αρχίσαμε πλέον να παίρνουμε δάρρος ότι ήταν καλός ο στρατός.

Εγώ στον μήνα της εκπαίδευσης, πήρα προίβασμό, ένα νισιάνι. Υποδεκανέας. Στους τρεις μήνες έγινα Δεκανέας και ύστερα Λοχίας. Εγώ ειδικεύτηκα ως οδηγός μηχανοκινήτων και ανήκα στο 232 Royal Army Service Corp.

Ο μισθός μας ήταν 10 σελ. την εβδομάδα. Εγώ δήλωσα 6 σελίνια να πηγαίνουν στον πατέρα μου. Είχαμε ένα μικρό χρέος στο σπίτι. Εδήλωσα να μου κόβουν τα 6 και να μου δίνουν τα 4. Δεν βρήκαμε τίποτε όταν είμαστε στρατιώτες για να αγοράζουμε, ούτε μαγαζιά, ούτε τίποτε. Συνήθως αγοράζαμε μπισκόττα από τα στρατιωτικά της ΝΑΑΦΙ. Έρχονταν σε μεγάλους τενεκέδες, πολλή ποσότητα. Τα ονομάσαμε κόντρα πλακέ, γιατί ήταν ανούσια όπως το ξύλο. Δεν είχαν γλυκάδα. Ήταν όμως το συνηθισμένο μας φαϊ.

Στις 22 μέρες φύγαμε από την Κύπρο με το πλοίο «Φουατιέ» από το λιμάνι της Αμμοχώστου για το Κάιρο. Στην Αίγυπτο λοιπόν μετά την εκπαίδευση, στο Κάιρο, όπου πάλε εκάμαμεν εκπαίδευση. Στο Κάιρο εγνώρισα Κυπραίους και Κυθρεώτες. Τον Πέτρο του Κολιού που ήταν εκεί. Τους Κυπραίους τους άρεσε να μας καλούν να πηγαίνουμε σπίτι τους και να μας φιλοξενούν. Κάθε μέρα κάποιος ήθελε να μας πάρει σπίτι του. Μας είχαν μάνα μου και χαρώ σε οι Κυπραίοι της Αιγύπτου. Μαζί μου ήταν οι Κυθρεώτες Κώστας Τζυρκαλλής, ο Χατζηπαρασκευάς και ο Γιώρκος ο Μεσιήτης.

Μετά από την Αίγυπτο πήγαμε στη Λιβύη, στο City Perani, στο Solum, πόλεις παραθαλάσσιες και προετοιμάζαμε το μέτωπο των συμμάχων εναντίον των Ιταλών. Στρατηγός μας ήταν ο Claude Auchinleck. Οι Ιταλοί βρισκονταν στη Λιβύη και οι σύμμαχοι στην Αίγυπτο.

Μας βρήκε έτσι το 1940. Ο Μουσσολίνι ζητά από τον Ιωάννη Μεταξά, Πρωθυπουργό της Ελλάδας, γη και ύδωρ. Και μετά το ηρωικό ΟΧΙ του Μεταξά μαθαίνουμε ότι η Ελλάδα μπαίνει στον πόλεμο. Θέλουμε να πάμε στην Ελλάδα να πολεμήσουμε. Ήμαστε τότε στο Σίτυ Περάν. Εφτάσαμε μέχρι σημείου να πακετάρουμε τα πράγματά μας. Εμείς επιμέναμε να φύγουμε για Ελλάδα λέγοντας στους Άγγλους «είμαστε εθελοντές στον στρατό σας, τώρα θέλουμε να πολεμήσουμε για την Ελλάδα με τους Έλληνες». Για να μας φοβερίσουν, εφέραν 2-3 χιλιάδες Ινδούς στρατιώτες. Επερικυκλώσαν μας. Αλλά εμείς επιμέναμε. Στο τέλος μας έστειλαν εις την Ελλάδα. Μας πήραν στο λιμάνι της Αλεξάνδρειας και μπήκαμε σε πλοίο. Κάθε μέρα αλλάσσαμε πλοίο. Σε μια βδομάδα αλλάξαμε 3-4 πλοία. Εγώ ταξίδεγα μέσω Δωδεκανήσων που τότε τα είχαν οι Ιταλοί. Το πλοίο που με πήρε στην Ελλάδα ήταν το Glasgow, καταδρομικό. Φτάσαμε στην Ελλάδα και μείναμε εκεί. Έπεσε η Ελλάδα και έγινε η γερμανική κατοχή. Άλλοι Κύπριοι στρατιώτες από άλλα τμήματα επήγαν στη Θεσσαλονίκη.

Το δικό μου τμήμα πήγε στην Πελοπόννησο. Εγώ επήγα στον Άραξο της Πελοποννήσου. Εκάμαμεν αεροδρόμιο στον Άραξο. Σε μια τοποθεσία που είχε λειχήνες. Είχαν έλθει προηγουμένως να προσγειωθούν σε αυτή τη τοποθεσία τρία αεροπλάνα αγγλικά. Και λόγω των πολλών νερών, εβουλιάζαν στο έδαφος. Και γι' αυτό αποφασίστηκε να γίνει αεροδρόμιο. Εγώ τότε ήμουν λοχίας και υπεύθυνος για 60 αυτοκίνητα που μετέφεραν υλικά.

Άμα ετελείωσε το αεροδρόμιο, προσγειώθηκε με Έλληνα πιλότο ένα

αεροπλανάκι της εποχής εκείνης για να το δοκιμάσει. Με τον πιλότο, Γιάννης Περπίνιας ήταν το όνομά του, γίναμε φίλοι. Του έδινα τσιγάρα, εγώ δεν κάπνιζα. «Αύριο» λαλεί μου ο Γιάννης ο αεροπόρος «να έρτεις μαζί μου να σε πάρω βόλτα». Μπαίνουμε στο αεροπλάνο, βκαίνουμε ηηλά, βλέπω κάτω. Δυό κυπαρίσσια και μια έπαυλη και ωραία σπίτια. Ο Γιάννης πετούσε χαμηλά, επερνούσε μέσα από τα κυπαρίσσια και αυτά από τον αέρα μας, εκουνιούνταν μιαν από δω μιαν από εκεί. Εγώ εξαλιζόμουν. Του είπα να στραφούμε πίσω. «Βλέπεις εδώ», μου λέει, «εδώ είναι η κοπέλλα μου». Πράγματι ήταν πάνω στο μπαλκόνι η κοπέλλα του και του κουνούσε το μαντήλι. Όταν έγινε το ίδιο περιστατικό με τους δικούς μας που έχασαν τη ζωή τους ενώ έκαμναν βόλτες πάνω από τα σπίτι της κοπέλλας του πιλότου με το ελικόπτερο, ενδυμήθηκα τον Γιάννη και την κοπέλλα του. Πάντα τέτοια συμβαίνουν όταν είσαι νέος και δεν υπολογίζεις τον κίνδυνο.

Στην οπισθοχώρηση, όταν μπήκαν οι Γερμανοί στην Ελλάδα, ήλθε διαταγή του Αγγλικού Στρατού να παραδοθούμε. Μετά από πολλή περιπλάνηση έφτασα στην Καλαμάτα με προοπτική να φύγω για την Κρήτη, όπως και τόσοι άλλοι. Επεριμέναμε πλοίο να μας πάρει. Έρχονταν τα εγγλέζικα τα πολεμικά τη νύχτα και κρυφά εμεταφέραν τους στρατιώτες. Εγώ δεν τα εκατάφερα. Έμεινα στην Ελλάδα, στην Καλαμάτα.

Στην Καλαμάτα έμενα έξω στα χωράφια. Παραδόδηκα μαζί με πολλούς Νεοζηλανδούς και Αυστραλέζους. Επήγαμεν σε έναν κάμπο στρατιωτικό τελλιασμένο, ήταν σχολείο, για να παραδοθούμε. Εγώ πάντα είχα μαζί μου ένα ποξιούδιν με τα απαραίτητα. Είχα μέσα ένα πουκάμισον της μάμμιας μου, μεταξωτό της βούφας, εφύλαγά το πώς και πώς. Στο στρατόπεδο, εστεκούμαστε μέσα από τα τέλια κοντά στον γερμανό φρουρό στην είσοδο. Εν τω μεταξύ μια δυο μέρες πριν να παραδοθώ όπως κρυβόμουν δεξιά και αριστερά, εκάμαν μιαν έφοδο οι Γερμανοί και ερίξαν μας πόμπες. Εγώ βρέδηκα κοντά σε ένα φουρνί και εκρύφτηκα ως το λαιμόν μέσα για να γλυτώσω. Εμυδραλλιοβολούσαν οι γερμανοί από το αεροπλάνο. Επηγαίναν εις την Κρήτη. Όπως έπεσα στην προσπάθειά μου να κρυφτώ μέσα στα χώματα, ελερώδηκε το σακκάκι μου το στρατιωτικό.

Στο στρατόπεδο, για να μην προδοθώ ότι ήμουν στρατιώτης, έβγαλα το σακκάκι το στρατιωτικό και το επέταξα σιγά σιγά σε μια γωνιά μέσα στον κάμπο και εφόρεσα το μεταξωτό πουκάμισο. Επλησίαζε να νυχτώσει, ο Γερμανός ήδελε να κλείσει τις πόρτες του στρατοπέδου. Μεταξύ των άλλων που εστέκονταν εκεί, ανάμεσα σε μικρά κοπελλούδκια που

εφέρναν μπισκόττα, ήμουν και εγώ με το πουκάμισο το άσπρο. Ήρτεν ο γερμανός. Φακκά μου μια πάνω στο κολομέρι, «φύγε από εδώ». Εις το φύγε, να στραφώ να του πω είμαι αιχμάλωτος, μια και είπε μου φύγε, τράβα ίσια, είπα από μέσα μου και εξεκίνησα και έφυγα! Αιχμάλωτος εις τους γερμανούς έκαμα δυο μέρες, μια νύχτα. Εδωκέν μου και την κλωτσιά ο Γερμανός. Αλλά ήταν κλωτσιά προς την ελευθερία μου. Που την χρωστώ στο πουκάμισο της μάνας μου...

Έφυγα από εκεί. Προχωρώντας βρήκα ένα σπίτι. Εκτύπησα την πόρτα, άνοιξέ μου μια γριά. «Γιαγιά», λέγω της, «είμαι Κυπραίος. Δεν έχω πού να πάω, τι θα κάμω. Θέλω να κοιμηθώ δαμέσα». Ελέγαν την Καλλιόπη Τετρακάκου. Από τα Μελιγαλά της Πελοποννήσου ήταν η γριά. Λέει μου «να μείνεις μαζί μου, είχα και εγώ γιο στρατιώτη, να εδώ η φωτογραφία του, εσκοτώθηκε εις την Αλβανία». Έμεινα με την κοτζιάκαρη τρία τέσσερα μερόνυκτα. Εφοούμουν να κυκλοφορήσω μήπως και προδώσουν με ή με καταλάβουν. Κρυβόμουνα. Οπότε βγαίνει μια διαταγή στο χωριό, να κλείσουν πόρτες και παράθυρα και θα κάμουν έλεγχο οι Γερμανοί. «Παιδάκι μου» λέει μου η Καλλιόπη «τι να κάμουμε»; Εγώ της λέω «θα φύγω». Έφυγα. Εξέχασα όμως το πορτοφόλι μου με τα λεφτά 8 χιλιάδες δραχμές που μάζενα με σκοπό να πάω Κύθηρα, Αντικύθηρα με τελικό προορισμό την Κρήτη. Περιπατώντας έμαδα από χωριανούς πως την άλλη ημέρα θα έρχονταν οι Γερμανοί. Εστράφηκα, πήρα από το μαξιλάρι τα λεφτά μου και έμεινα εκεί τη νύχτα με τη γριά.

Εδώ πρέπει να πω πως για να πραγματοποιήσω τον σκοπό μου, να πάω μέσω Τουρκίας στο Τάγμα μου στην Αίγυπτο, έπρεπε να έχω λεφτά μαζί μου για να πληρώσω τη μεταφορά μου. Σιγά σιγά μετά την οπισθοχώρηση είχα μαζέγει 8 χιλιάδες δραχμές από τους Έλληνες που με φιλοξενούσαν, μου έδιναν πολλές φορές εκτός από το φαγητό και λεφτά. Τα πρόσεχα παραπάνω από τα μάτια μου. Μέχρι σημείου που επεινούσα και δεν τα εξόδενα.

Βάσανα. Από πού να ξεκινήσω και τι να πώ. Οι δύμησες είναι πολλές. Την άλλη μέρα έφυγα από τα Μελιγαλά προτού αρχίσουν έλεγχο οι Γερμανοί. Και κατέληξα σε ένα μεγάλο κτήμα όπως το Φασούρι. Κτήμα Κουμουνδούρου το όνομά του. Μετά πάροδο ημερών, ήλθε κάποιος και με ρώτησε. «Ποιος είσαι; Έχω εντολή να έλθω ύστερα να σε πάρω να πάμε πάνω στα βουνά για να μη σε συλλάβουν οι Γερμανοί». Πράγματι με πήρε σε ένα χωριό, Πάνω Στρέφη. Εκεί έκαμα κανένα μήνα. Ήταν όπως το Μπέη Κιογιού. Τέσσερα πέντε πλάσματα. Τι θα κάμω εδώ

πάνω, σκεφτόμουνα. «Θα σε παντρέψουμε, θα σε αποκαταστήσουμε», μου έλεγαν. Η δουλειά μου ήταν να προσέχω το μωρό τους. Εκείνοι που με φιλοξενούσαν είχαν ένα περβόλι όπου φύτευαν λίγα κουκκιά και άλλα εποχιακά και τα πουλούσαν για να ζήσουν. Τα παίρναν στην αγορά. Έφυγα και από εκεί. Ήρτα κάτω, στη Μεσσηνία. Για να βγάλω ταυτότητα Έλληνα πολίτη, για να μπορώ να κυκλοφορώ.

Τις ταυτότητες εβκάλαν τες οι Γερμανοί. Πήρα το δάρρος και πήγα στο σταθμό της αστυνομίας στη Μεσσηνία που είχε έλληνες αστυνομικούς αλλά ελέγχето και είχε και Γερμανούς. Έβκαλα φωτογραφία και παρουσιάστηκα στον σταδμάρχη της Αστυνομίας και είπα ότι ήθελα ταυτότητα. Μαζί με τον Γερμανό είχε και αστυνόμο της περιοχής, Έλληνα. Εγώ δεν ήξερα γερμανικά. Δεν υπογισασθήκαν ότι ήμουν στρατιώτης. Είπα τους ότι είμαι ο Ανδρέας Ιωαννίδης, τυπογράφος από τη Σύρο. Έδωσα αυτό το επίθετο γιατί είχε σχέση με το δικό μου επίθετο. Από Γιαννακού το έκαμα Ιωαννίδης. Με ρωτούσαν πού θα πάω, τι θέλω την ταυτότητα και γιατί. Δικαιολογήθηκα πως θέλω να πάω στη Σύρο, στο σπίτι μου. Στάδηκα τυχερός. Πήρα την ταυτότητα. Ανδρέας Ιωαννίδης από τη Σύρο.

Μετά από τη Μεσσηνία και με την ταυτότητα στο χέρι στράφηκα πίσω στην Καλαμάτα.

Για να κυκλοφορώ στην Πελοπόννησο έπρεπε να χρησιμοποιώ κάποιο μεταφορικό μέσο. Χρησιμοποιούσα το τραίνο. Δεν είχε λεωφορείο. Χωρίς μάλιστα να πληρώνω εισιτήριο, λαθραία. Μια φορά είδα τον εισπράχτορα που ερχόταν για έλεγχο. Γρήγορα-γρήγορα εβγήκα από πάνω στην οροφή του τραίνου. Εκ των υστέρων λέω ότι ήταν πελλάρα. Όμως ήθελα τα λεφτά μου να τα φυλάξω.

Εκρατούσα τα 8 κιλάρικα και εκκυκλοφορούσα πλέον με χίλιους φόβους στην Πελοπόννησο. Επήρα την απόφαση να πάω στην Αθήνα. Είχα γνωστούς Κυπραίους δικούς μας. Θα πήγαινα στον Τσιμίλλη.

Στο ταξίδι με τον σιδηρόδρομο από την Καλαμάτα για την Αθήνα, πάλι λαδρεπιβάτης. Βγήκα πάνω από το βαγόκι. Έμεινα εκεί, κρύφτηκα. Όπως προχωρούσε το τραίνο, βλέπω μακριά πως έπρεπε το τραίνο να περάσει από υπόγειο γεφύρι. Σκέφτηκα πως θα με κομματιάζε, θα με έλειωνε. Υπήρχε απόσταση μέχρι να φτάσουμε το γεφύρι, απόσταση αρκετή. Έππεσα χαμαί. Φοβισμένος. Και μου έμεινε ο φόβος για πολύν καιρό...

Έφτασα με τα πολλά στην Κόρινθο. Στην Κόρινθο έβρεχε. Ήμουν ολόσουππος. Απεφάσισα και εμπήκα σε ένα σπίτι. Μόλις με είδαν εφωνάξαν της γειτόνισσας και έφεραν σίδερο για σιδέρωμα, εδώκαν μου ρούχα και μου εστεγνώσαν τα δικά μου. Έφυγα, πήγα να περάσω τον ισθμό περπατητός. Οι γερμανοί δεν με αφήκαν. Εστράφηκα πίσω και επερίμενα. Την άλλη ημέρα εδοκίμασα να περάσω και τα εκατάφερα. Όταν επέρασα στην Αττική, πήγα σε στάση και εμπήκα κανονικά αυτή τη φορά στο τραίνο. Τελικά βρέθηκα στην Αθήνα.

Στην Αθήνα περιπλανιόμουν. Έκαμα μια εβδομάδα και εκοιμούμουν σε μια στοά με άλλους Κρητικούς στρατιώτες που ήλθαν από την Αλβανία και επεριμέναν να πάνε στην Κρήτη. Ρωτώντας και γάχνοντας για τον Τσιμίλλη επήγα στο καφενείο Γαμβέττα όπου βρήκα τον Κυθρεώτη Σοφοκλή Φραγκίδη². Με πήρε κοντά του. Έμενε μαζί με τον Κάιζερ από την Κερύνεια. Λογαριάζαμε να πάμε μαζί στη Σύρο. Μετάνοιωσε όμως. Έμεινε «πέρκιμο τελειώσει τις σπουδές του, πέρκιμο ανοίξουν τα πανεπιστήμια».

Σκοπός μου ήταν αυτή τη φορά όχι η Κρήτη, αλλά από ένα κοντινό νησί να περάσω στην Τουρκία και από εκεί να περάσω στην Αίγυπτο, να φτάσω στο τάγμα μου. Οι στρατιώτες εφεύκαν μέσω Τουρκίας και επηγαίναν στην Αίγυπτο. Με τους γονιούς μου όλο αυτό τον καιρό δεν μπορούσα να επικοινωνήσω. Έμαδα ύστερα όταν ήρτα για πρώτη φορά στην Κύπρο, ότι εστείλαν τους γράμμα που το στρατηγείο. *We regret to inform you that your son was killed in action in Africa.* Όλα αυτά τα έγγραφα και την ταυτότητα τα είχα στην Κυθρέα.

Από την Αθήνα επήγαινα κάθε μέρα στον Πειραιά. Με την ταυτότητα στο χέρι άρχισα να γάχνω για καϊκι. Μου είπαν ότι έπρεπε να έχω χαρτί ότι οι Γερμανοί μου επιτρέπουν να πάω στη Σάμο, το κοντινότερο σημείο για την Τουρκία. Παρουσιάστηκα με την γυχή στο στόμα και έβγαλα και το χαρτί που έλεγε ότι μπορούσα να πάω στη Σάμο και δικαιούμουν και ένα γωμί για το ταξίδι. Δεν εβρήκα όμως καϊκι να πηγαίνει στη Σάμο.

Μπήκα έτσι σε ένα καϊκι και πήγα στη Χίο για να περάσω στην Τουρκία. Είχα κρυμμένη στον πάτο του παπουτσιού μου μια σημείωση με διεύθυνση στη Χίο που μου την έδωσε ένας Κυπραίος από την Καλαμάτα

² Οδοντίατρος

που ξέμεινε από τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο, αν καταλήξω στη Χίο και χρειαστώ, να ζητήσω βοήθεια. Με χίλιες προφυλάξεις, να μη με υποψιαστούν οι Γερμανοί, πήγα στο σπίτι που έγραφε η διεύθυνση, στη Χώρα.

Σε μια μεγάλη πόρτα που όταν την άνοιξε μια γυναίκα φάνηκαν 5-6 μωρά. Τα μωρά είδαν το γωμί που κρατούσα στη μασχάλη μου, δεμένο με το ποξιούδι μου και κατάλαβα ότι το ήθελαν. Τους το έδωκα. Χαλάλι τους. Έστω και σκληρό, μπορούσα να το φάω σε ώρα ανάγκης. Εν τω μεταξύ όταν μαδεύτηκε ο ερχομός μου στο σπίτι, μαζεύτηκαν καμιά 50αριά Χιώτες. Άρχισαν να με ρωτούν για τους δικούς τους στρατιώτες, αν τους είδα, πού υπηρετήσα, σε ποιο τάγμα ήμουν. Κατάλαβα ότι ήταν επικίνδυνο και έπρεπε να φύγω. Δικαιολογήθηκα ότι θα φύγω με το καΐκι για Μυτιλήνη. Λυπήθηκαν. Με πήραν συνοδεία όλοι μέχρι το πλοίο για να με αποχαιρετήσουν. Τι να κάμω, μπήκα πάλι στο πλοίο πως ήμουν έτοιμος να φύγω. Μόλις είδα από το παραθυρούδι του πλοίου ότι εφύγαν, ξανακατέβηκα.

Έμεινα ένα μήνα στη Χίο. Δεν εύρισκα να φάω και έπιανα σειρά στο μαειρκό για ένα βούκκο φαί. Τις παραπάνω φορές, ώσπου να φτάσει η σειρά μου, φαΐ δεν υπήρχε. Πολλές φορές το φαΐ είχε μέσα άρκαστο ολόσωστο, δεν εμασκιέτουν. Εκοιμόμουν σε ένα κούφωμα των βράχων στην παραλία, τις πιο πολλές φορές νηστικός. Εδοκίμασα άγητο σιτάρι, κουκκιά ξερά και πατάτες ωμές.

Τη δεύτερη μέρα που ήμουν στη Χίο, σαν επεριπλανιούμουν να βρω κάτι να φάω, βρήκα έναν Τούρκοκύπριο, όνομα Σούβατζιης με στρατιωτικό νούμερο 31. Ήξερά τον που τη Λευκωσίαν. Έτσι είχα επιτέλους μιαν παρέαν. Μου εσύστησε να μην πω ότι ήταν Τούρκος. Εφωνάζαμέν τον Σούβατζιη, γιατί εκουβάλεν νερό που τον Ανεμόμυλο.

Προσπαθούσαμε και οι δυό να φύγουμε για τη Σμύρνη. Ήμουν μια μέρα στην προκυμαία, στο λιμάνι της Χώρας. Σκέφτηκα να βκω να κλέγω μια βάρκα, να πάω στην Τουρκία. Δεν ήταν εύκολο πράγμα, παρόλο που η Τουρκία είναι κοντά. Διερωτήθηκα. Έστω και καταφέρω να πάω με την βάρκα, ξέρω πού θα πάω, πού θα με βγάλει η θάλασσα; Θα είναι κρεμμός; θα έχει λιμάνι; Τι θα βρω;

Αποφάσισα και πήγα κοντά στον φρουρό τον Γερμανό που πρόσεχε στο λιμάνι της Χίου. Κοπελλούδι και εκείνο, μικρό. Πήγα κοντά του, με τα νοήματα άρχισα να τον «κουβεντιάζω». Είχε κοντά του ένα τηλεσκόπιο μεγάλο πάνω στο τριπόδι. Έκαμνα ότι δεν ξέρω τι είναι. Έδεικνα



Λάφυρο πολέμου από Γερμανό στρατιώτη.

περιέργεια. Ο Γερμανός κατάλαβε με τα νοήματα. Τεχνάσματα για να πετύχω τον σκοπό μου. Με άφησε να δω από το τηλεσκόπιο. Γυρίζω το τηλεσκόπιο απέναντι στην Τουρκία. Βλέπω απέναντι. Προκυμαία κτιστή. Λιμάνι. Ο Τσεσμές.

Βρήκαμε μαζί με τον Σούβατζη ένα βαρκάρη που συμφωνήσαμε να μας πάρει στην Τουρκία αλλά μας επερίπαιξε. Κάθε νύχτα με διάφορες δικαιολογίες, πως θα μας πιάσει το περιπολικό με τους γερμανούς, ότι σήμερα θα σας πάρω, αύριο θα σας πάρω, ανάβαλλε το ταξίδι. Τα λεφτά ελείφκαν. Στο τέλος ανάλαβε ο αδελφός του τη μεταφορά μας. Έβαλε στη βάρκα εμένα και τον Σούβατζη και ξεκινήσαμε.

Ο Τσεσμές ήταν το μέρος που εβκήκαμε. Εκεί βρήκαμε ακόμα 4 στρατιώτες κυπραίους και πήγαμε στην Αστυνομία την τούρκικη και τους είπαμε πως θέλαμε να τηλεφωνήσουμε στον πρόξενο της Αγγλίας ποιοι είμαστε και πως είμαστε ζωντανοί. Οι τούρκοι όμως δεν μας επιτρέπαν. Φοβηθήκανε. Γιατί υπήρχε διαταγή που έλεγε: Όποιος βοηθήσει στρατιώτη Άγγλο θα τυφεκίζεται στην πλατεία του μέρους που θα συλληφθεί. Δεν μας ήδελαν. Επέμεναν να φύγουμε. Οι τούρκοι να μείνουν, θα τους βοηθήσουμε, οι έλληνες να πάνε πίσω, έλεγαν. Οπότε ένα Τουρκί που μας άκουσε ότι εμιλούσαμε (ήταν γιος που τα Τζιαμαλούδικια, είχαν το μαγαζί τους στη γωνιά, τζιαμαί στο Χάνι που επιάναμεν τα καλάδικια μας όταν ήμαστε μαθητές) «τι θέλετε να σας βοηθήσω, είμαι αξιωματικός στον τουρκικό στρατό και κάμνω εκπαίδευση». Τον παρακαλέσαμε να ειδοποιήσει τον Πρόξενο. Πράγματι ετηλεφώνησε στο

Εγγλέζικο το Προξενείο. Ήρτεν ο εγγλέζος και μας επαράλαβε. Έδωσέν μας λεφτά, ρούχα. Ήμαστε 6 -7 Έλληνες και 2-3 Τούρκοι.

Έτσι ξεκινήσαμε για επιστροφή στην Αίγυπτο. Βρεθήκαμε στη Σμύρνη, είχαμε το ελεύθερο να πάμεν όπου θέλουμε, αλλά να μας συνοδεύει Τούρκος αστυνομικός. Επερηγηθήκαμε, εβκάλαμεν και 2-3 φωτογραφίες στο άγαλμα του Κεμάλ Ατατούρκ. Μαζί με μένα και τον Σούβατιζη ήταν και άλλοι δύο τούρκοι από τα Καζιβερά και άλλοι δυο τρεις από τη Λευκωσία.

Από τη Σμύρνη πήγαμε με φρουρό στην Αλεξανδρέττα με το τραίνο. Εμάδαινα, με τα νεγύματα, από το φρουρό που ήταν μαζί μας τις πόλεις που περνούσαμε. Εσκίν Σεχίρ, Αφιόν Καραχισάρ, ώσπου φτάσαμε στην Αλεξανδρέττα. Έκαμα περιπου ένα μήνα στην Αλεξανδρέττα. Μπήκαμε επιτέλους στο πλοίο για την Αίγυπτο.

Το πλοίο ήταν εμπορικό. Ήμαστε Κυπραίιοι και κάμποσοι Νορβηγοί πολίτες που εφεύκαν για Αίγυπτο. Εκάμαμεν 15 ημέρες μέσα στο πλοίο. Ήμαστε στο πλοίο ως Εγγλέζοι στρατιώτες, πλήρωμα του πλοίου με όπλα. Εξαναπιάσαμε δουλειά στο πλοίο. Το πλοίο είχε δύο κανόνια και δύο αντιαεροπορικά κανόνια. Είπαν μας πως «από το πλοίο εσείς οι κυπραίιοι είναι ευκαιρία να δήτε και τη Λεμεσό». Χαρές εμείς.

Καθώς αρμενίζαμε, μας εντόπισε εκθρικό αεροπλάνο και έριγεν 2 πόμπες που ευτυχώς αστόχησαν. Έκαμεν καμμιά δυο ώρες και πάλι πουπάνω μας το αεροπλάνον και εξανάριζεν ακόμα δυο πόμπες. Η μια έπεσεν μέσα στη θάλασσα, η άλλη έπεσεν κοντά στο σημείο που ήμουν εγώ φρουρός. Έσπασε το αμπάρι και επήγε κάτω η βόμβα. Εγώ έγινα ολόμαυρος από τον καπνό του παρουτιού. Ευτυχώς με ένα μικρό τραύμα μόνο. Από τη βόμβα, το πλοίο έγυρε στην μια μεριά. Διαταγή να κατεβούμεν όλοι, να βάλουμε τα σωσίβια και να μπούμε μέσα στις ναυαγοσωστικές λέμβους να γλυτώσουμε. Εκάμαμεν δυο μέρες και νύχτες στις ναυαγοσωστικές. Το πλοίο πήρε κλίση. Εγύριζεν η προπέλλα του πλοίου και μας έκαμεν ολόσουππους, έτσι όπως ήμαστε μέσα στις λέμβους. Ξαναμπήκαμε μέσα, αφού δεν εβούλιαζεν το πλοίο. Μετά από 4 ημέρες πορείας και με κλίση του πλοίου φτάσαμεν στην Αίγυπτο. Στο Πορτ Σάιτ εδώσαν μας ρούχα καινούργια και λεφτά. Μείναμε με άδεια 10 ημέρες και από εκεί πίσω πάλι στη Λιβύη. Πάλι στρατιώτες.

Από την εκστρατεία στην Αφρικανική ήπειρο θα σας διηγηθώ ένα περιστατικό. Το ονομάζω «λουλλουπούδκια» και θα καταλάβετε μετά το γιατί.

Σε αυτό αναμειγνύω τον χωριανό μας τον Ανδρέα Χατζηπαρασκευά από τη Θεοτόκου. Ήταν στρατιώτης στο τμήμα το δικό μου. Εγώ ήμουν τότε λοχίας. Το τμήμα μου αποτελείτο από 120 στρατιώτες και ογδόντα οχήματα. Βρισκόμαστε στη Λιβύη. Είχα πάρει εντολή στις μετακινήσεις μας με τα στρατιωτικά αυτοκίνητα να μένω τελευταίος για να ελέγγω ότι δεν έχουμε απώλειες. Ο αρχηγός μας ήταν μπροστά και εγώ είχα διαταγές να μένω πίσω να επιβλέπω. Στην πορεία έβλεπα ένα στρατιωτικό δικό μας αυτοκίνητο το οποίο ξέκοβε από τα άλλα και έμενε πίσω. Έπρεπε να δω τι συμβαίνει, να το βοηθήσω. Ήταν περίπου απόγευμα, οπότε αν δεν επρολάβαινα να το βοηθήσω θα έμενε πίσω από την πομπή που προχωρούσε. Έκογα ταχύτητα και με έφτασε. Εγώ είχα γνώσεις μηχανικής, εδιόρθωσά το. Εμπήκαμε μέσα στο αυτοκίνητο και εξεκινήσαμε.

Βρισκόμαστε βορειοανατολικά εις την περιοχή του Τομπρούκ. (Το Τομπρούκ είναι ένας μεγάλος λιμένας και εκρατείτο από τους Γερμανούς). Με την καθυστέρηση για τη βοήθεια στο άλλο αυτοκίνητο, χάσαμε χρόνο. Οπότε έπρεπε να φροντίσω να φτάσουμε την αυτοκινητοπομπή μας πριν να νυκτώσει. Επροχωρούσαμε. Ο Ανδρέας ο Χατζηπαρασκευάς ο χωριανός μου ήταν ο σιωφέρης μου.

Ταξιδεύοντας στη Σαχάρα όταν έβλεπες στο βάθος νόμιζες ότι ήταν θάλασσα. Έτσι φαινόταν πως είναι η περιοχή, αλλά ήταν έρημος. Τι να κάμουμε, έπρεπε να προχωρήσουμε. Φτάσαμε σε μια περιοχή. Εκεί είχε γίνει μια μάχη που διήρκεσε 4-5 μερόνυχτα. Μέρα νύχτα εβάλλαν τα κανόνια. Οι τόποι εφεγγοβολούσαν από τις κανονιές.

Προχωρώντας ακόμη λίγο, διέκρινα κάτι στο βάθος. Σκέφτηκα πως με γελούσαν ή είχαν πάθει τα μάτια μου. Μπορεί αντικατοπτρισμός. Δεν ξέρεις τι γίνεται. Διερωτήθηκα τι έπρεπε να κάμουμε. Ο Χατζηπαρασκευάς επέμενε να προχωρήσουμε για να τους προλάβουμε πριν να νυκτώσει. Έτσι και εκάμαμεν. Επροχωρήσαμε λίγο. Στην πορεία μας βρήκαμε τανκς κατεστραμμένα που ακόμα έβγαζαν καπνούς. Η μάχη, νομίζω, που έγινε εκεί, πρέπει να ονομάζεται η μάχη του Σίτυ Ρετέ.

Συνεχίσαμε με το αυτοκίνητό μας ακόμα λίγο. Βλέπουμε προχώματα. Τα προχώματα είχαν 2 πόδια πλάτος και ύγος ανθρώπινο. Αρχίσαμε να φοβούμαστε μήπως και πέσουμε σε κανένα πρόχωμα. Παρατηρώντας, κάτι διέκρινα στο βάθος. Το είπα στον Χατζηπαρασκευά και αυτός με αστειεύτηκε ότι βλέπω λουλλουνπούδκια. Για όνομα του Θεού. Έβλεπα ένα μαυρούδι, μετά χάσανε. Σε άλλο σημείο, το ίδιο μαυρούδι και

πάλοι να χάνεται. Τον διέταξα να σταματήσει. «Θα πάω να δω» του είπα. Πήρα το όπλο μου, άσφαιρο. Τις σφαίρες μου δεν τις είχα στο όπλο, αλλά τις είχα μέσα στην κάσια με τα εργαλεία. Κρατούσαμε 50 σφαίρες ο καθένας μας.

Κατέβηκα. Έφτασα σε ένα σημείο όπου είχε προχώματα. Πάω σε ένα πρόχωμα, βρήκα έναν πεδαμμένο. Σκεπασμένο με μπατανία. Τον σκούνηξα με το όπλο μου. Δεν κουνήθηκε. Προχωρώ σε δεύτερο πρόχωμα. Το ίδιο. Άλλος στρατιώτης πεδαμμένος. Προχωρώ ακόμα λίγο, βρήκα στο πρόχωμα πάλι σκεπασμένο κορμί με την μπατανία. Όμως η μπατανία εκινείται. Από τις μπότες που φορούσαν οι πεδαμένοι που είδα προηγουμένως κατάλαβα ότι ήταν Γερμανοί. Και από τη στολή τους. Προτείνω το όπλο, εσηκώθηκε ο Γερμανός πάνω και επαράδόθηκεν.

Παρατηρώ πίσω μου, ο Ανδρέας με τα χέρια στις τσέπες. Έστεκε μακριά. Ήθελα να του φωνάξω να πλησιάσει. Και πως βρήκαμε Γερμανούς. Έκαμα όμως μια σκέψη, πριν να του φωνάξω. Να του φωνάξω στα εγγλέζικα ή στα γερμανικά. Και αν οι Γερμανοί είναι πολλοί και καταλάβουν πως εγώ είμαι ένας άνθρωπος μόνος μου, τι θα γίνει; Είδα ότι υπήρχαν και άλλα προχώματα. Για να υπάρχουν και άλλα προχώματα θα πει ότι υπάρχουν και άλλοι, μπορεί ζωντανοί.

Γυρίζω στα γρήγορα και με τα νεγίματα διατάζω τον Γερμανό να βάλει τα χέρια ψηλά. Τον πήρα το πιστόλι του και την ξιφολόγη του. Τον κρατούσα εκεί με τα χέρια ψηλά. φώναξα στον Ανδρέα και του είπα να πάρει και το όπλο του. Επλησίασε. Προχωρούμε και οι δυό μαζί με τον αιχμάλωτο. Παρακάτω βρίσκουμε σε προχώματα Γερμανούς στρατιώτες, άλλους σκοτωμένους, άλλους ζωντανούς. Παραδίνονταν. Τους απόπλισα. «Μαζέγαμε» 11 στρατιώτες.

Άλλο πρόβλημα τώρα με 11 αιχμαλώτους. Το αυτοκίνητο που είχαμε στη διάθεσή μας είχε τάγκι, βυτιοφόρο νερού. Πού θα τους έβαζα; Αν τους έβαζα πάνω στο τάγκι με το κούνημα του αυτοκινήτου (ήμαστε στην έρημο), θα έπεφταν κάτω. Πάνω, μέσα στη μέση του ταγκιού είναι τρύπα με στούπωμα από όπου εβάζαμε το νερό στο τάγκι. Τους έδειξα με νοήματα να ανέβουν στο τάγκι, να ξαπλώσουν και να κρατούν με τα χέρια τους γύρω από την τρύπα του νερού. Έτσι και έκαμαν.

Εν τω μεταξύ άρχισε να νυχτώνει. Έπρεπε να βιαστούμε. Ευτυχώς από τον κορνιαχτό της κίνησης της αυτοκινητοπομπής μας δημιουργήθηκαν στον αέρα «χωματσιές». Οπότε προχωρούσαμε ακολουθώντας τον κορνιαχτό.

Η Σαχάρα είναι Σαχάρα. Απέραντη. Δεν έχεις σημείο το βουνό Πενταδάκτυλος να πούμε, να πεις κατευθύνεσαι με τον Πενταδάκτυλο ως σημείο αναφοράς. Δεν υπάρχουν δρόμοι να ακολουθήσεις. Δύσκολα. Δεν είχαμε βάση προς την οποία να κατευθυνθούμε. Όπου ενυκτωνούμαστε, δινόταν η διαταγή και εστρατοπεδεύαμε.

Ακολουθώντας το κορνιαχτό των στρατιωτικών αυτοκινήτων, ενωθήκαμε με τους άλλους. Εγώ, παρέα με τον Χατζηπαρασκευά και τους 11 Γερμανούς αιχμάλωτους! Οι άλλοι συστρατιώτες μας στον καταυλισμό είχαν μάλιστα χαλαρώσει και είχαν πιεί το τσάι τους. Μόλις παρουσιάστηκα ο Ταγματάρχης (Major) με καλωσόρισε. Φώναξε του μάγειρα να με περιποιηθεί. Πιές εσύ το τσάι σου και εγώ θα τους παραδώσω. Ο ίδιος έβαλε σε σειρά τους αιχμάλωτους και πήγε να τους παραδώσει. Δεν υπογιάστηκα τίποτε. Δεν εκατάλαβα τους σκοπούς του. Του είπα να πάω και εγώ μαζί του αλλά μου είπε όχι. Μετά άρχισα να σκέφτομαι και να διερωτούμαι: Εγώ τους έφερα ως εδώ, και να τους πιάσει εκείνος να παρουσιαστεί; Ήμουν συλλογισμένος γι' αυτή την εξέλιξη.

Εις την εβδομάδα από το περιστατικό αυτό, βγήκε η «φυλλάδα» που μας έλεγε τα νέα του στρατού και ανακοινώσεις, οδηγίες για τον πόλεμο. Εκεί έγραφε και για την αιχμαλωσία των 11 Γερμανών. Δεν άντεξα. Επήγα στον Ταγματάρχη και του παραπονέθηκα ότι είδα πως αναφερόταν το δικό του όνομα στην εφημερίδα και όχι το δικό μου. Διαμαρτυρήθηκα. Είχα δει πως μόνο το όνομά του ήταν για προαγωγή, και όχι και το δικό μου.

Ο Άγγλος όμως μου απάντησε ότι είναι ο ανώτερός μου και δεν δέλει αντιρρήσεις. Και εκδικητικά για αυτή μου την «αναίδεια» είπε πως θα βάλουν τιμωρία όσους έχουν μαζί τους λάφυρα πολέμου. Είναι αλήθεια ότι άμα ευρίσκαμε πράγματα, επιάναμεν τα ως ενθύμιο, κάποτε και από τους νεκρούς. Εφυλάαμεν τα, νεαροί όπως ήμασταν. Είχα και εγώ. Είχα ένα ράδιο, *radioreceiver* και εμίλας και άκουες. Είχα δύο περίστροφα, είχα την ξιφολόγχη που έπιασα από τον πρώτο Γερμανό. Ματογυάλια, διάφορα πράγματα. Κάτι πέννες-παγίδες που «ερίβκαν» οι γερμανοί μες στα σπίτια στην Βεγγάζη και στο Τομπρούκ. Την εκρατούσες στο χέρι σου και όταν επιχειρούσες να γράψεις, έκαμνεν έκρηξη και σου τραυμάτιζεν την παλάμη σου. Υπήρχαν πολλά τέτοια δώρα-παγίδες από τους Γερμανούς. Τι να κάμουμε; Ήταν διαταγή. Θέλοντας και μη επαραδώσαμεν τα «λάφυρα»!

Τούτο έγινε στην περιοχή του Τομπρούκ, μια πόλη όπως την Κερύ-

νεια, κατεστραμμένη εντελώς. Κατείχετο από τους Γερμανούς και εκάμναν οπισθοχώρηση. Όταν επαρωδώσαμε τα λάφυρα, περίπου δύο μήνες μετά, στη φυλλάδα έγγραφε ότι ο ταγματάρχης μας επαρωσημοφορήθηκε!

Το 1943 επήγα στη Σχολή των Ευελπίδων στο Σαραφάν της Παλαιστίνης στο Officers Cadet Training Unit και έγινα ανθυπολοχαγός. Όταν έφυγα από την Κύπρο ήμουν απλός στρατιώτης. Δεν υπήρχαν χαπτήρκα στον στρατό. Έγινα αξιωματικός γιατί είχα γνώσεις. Ήξερα να κάμνω από όλα και σε όλες τις δυσκολίες, έβγαίνα πάντα από μέσα. Μετά έγινα υπολοχαγός, λοχαγός.

Να πω κάτι που θα σας κάμει εντύπωση. Στην έρημο δεν είχαμε νερό για να πλύνουμε τις καραβάνες μας και τα μαγειρικά μας σκεύη. Άμα ετελειώναμεν το φαγητό, επάμναμεν άμμο και ετρίβαμεν το σκεύος. Εκαδάριζεν, εγίνετον γυαλλί. Καλύττερα και από το πλύμμα με νερό.

Όσον καιρό ήμουν στον στρατό πήγα 3 φορές με άδεια στους δικούς μου στην Κυθρέα. Οι γονιοί μου ηξέραν ότι εζούσα. Ανέλαβε ο Ερυθρός Σταυρός και τους ειδοποίησεν ότι ήμαστε ζωντανοί. Πήγα στην Κυθρέα το 1944, το 1945 και το 1946.

Το 1944 ήρτα στην Κύπρο με άδεια για πρώτη φορά. Όμως δεν την εχάρηκα. Με ειδοποίησαν από την Αστυνομία της Κυθρέας ότι ανακαλείτο η άδεια μου και έπρεπε να παρωσιαστώ στο στρατόπεδο της Αθαλάσσας για να επιστρέγω πίσω. Το τάγμα μου θα εμετακινείτο στην Ιταλία. Έτσι και έγινε. Πήγα με πλοίο στην Αίγυπτο και από την Αλεξανδρέττα πήγαμε στο λιμάνι του Τά-



19/2/1946. Επίσκεψη στην Κυθρέα.

ραντα, που ήταν σταθμός των υποβρυχίων. Από το λιμάνι σταλήκαμε στο Μέτωπο στο Κασίνο, που δέσποζε της περιοχής. Εκεί έγινε η μάχη του Μόντε Κασίνο.³ Ήταν ένα βουνό πανύψηλο που δέσποζε της περιοχής με ένα ιστορικό μοναστήρι. Όταν «έπεσε» το Κασίνο, διαλύθηκε η πόλη. Εδώ είναι που σκοτώθηκε ένας από τους δικούς μου ο Βαχάν Καλεμκεριάν που το όνομά του βρίσκεται στη στήλη των πολεμιστών του 2^{ου} Παγκόσμιου Πολέμου στην ΠΑ.ΣΥ.Δ.Υ. Θάφτηκε στο στρατιωτικό κοιμητήριο στο Κασίνο. Οπισθοχωρούσαν οι Γερμανοί. Φτάσαμε μέχρι την Πάτοβα και οι γερμανοί παραδίνονταν. Οι Κυπριαίοι με τις μούλες τους, οι μουλάρηδες, συνέβαλαν στην κατάληξη του Κασίνο⁴. Εκεί δεν είχαν πρόσβαση τα βαριά μηχανοκίνητα. Ήταν κλειδί το Κασίνο για την προέλαση των συμμάχων. Στην Ιταλία εμείναμεν ένα χρόνο. Θυμάμαι το Ρίμινι που σκοτώθηκαν στη μάχη πολλοί Έλληνες στρατιώτες και δάφτηκαν εκεί. Στην Ιταλία είχα μαζί μου σαν σιωφέρη τον συγχωριανό μου τον Γεώργιο Σώζου από τη Χαρδακιώτισσα. Από την Ιταλία μεταφέρθηκα και πάλι πίσω στην Αίγυπτο, στην Κένα και μετά στη Σαφάκα, στο Λούξορ καθ' οδόν προς την Ερυθρά Θάλασσα.

Τί να θυμηθώ και τί να μην πω. Το περιστατικό στην χωριό Κένα όταν πηγαίναμε εγώ με την κομπανία μου στην Άνω Αίγυπτο για να κατασκευάσουμε δρόμους και άλλα έργα; Εδώ πρέπει να αναφέρω ότι το πολεμικό μέτωπο αρχίζει από πρώτη, δεύτερη, τρίτη γραμμή και μετά ακολουθούν οι τροφοδοτικές. Κάθε σύνταγμα κρατεί μια περιοχή και μετακινείται, αλλάσσεται. Από την πρώτη γραμμή πάει στο μετόπισθεν. Εμείς ήμασταν στο τροφοδοτικό. Παίρναμε στις πρώτες γραμμές βόμβες, κανόνια. Στην αλλαγή με προορισμό την Ερυθρά Θάλασσα φθάσαμε στο

³ Μάχη του Cassino, μια από τις σημαντικότερες επιχειρήσεις των Συμμάχων κατά το τέλος του πολέμου, καθώς τους επέτρεψε να προχωρήσουν στο εσωτερικό της Ιταλίας. Ήταν μια σειρά από τέσσερις μάχες το 1944, οι οποίες διήρκεσαν 4 μήνες, από τις 17 Ιανουαρίου μέχρι τις 18 Μαΐου 1944. Σε όλες πλην της τελευταίας, οι σύμμαχοι αποκρούστηκαν από τους Γερμανούς.

⁴ Ο Πολωνός Σωματάρχης, Διοικητής των λόχων μεταγωγικού του Κυπριακού Συντάγματος στις επιχειρήσεις του Κασίνο, σε ημερήσια διαταγή του εκφράζει τις ευχαριστίες του προς τους βρετανούς και του Κυπρίους στρατιώτες για τη συμβολή τους στη μάχη του Κασίνο. Ανδρέα Μ. Γεωργίου, Οι Κύπριοι στο Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο» Λευκωσία, 2001, σελ. 91. «Ουσιώδης προϋπόθεσις, υπό την οποίαν θα ηδύνατο να αποβεί επιτυχής η μάχη του Κασίνο, ήταν ο εφοδιασμός των στρατιωτών εις το πεδίο της μάχης με παν ό,τι ούτοι θα εχρειάζοντο. Ο εφοδιασμός των στρατευμάτων της πρώτης γραμμής του μετώπου επετεύχθη δι' ημιόνων και ελαφρών οχημάτων». Ίδια σελίδα, ίδια πηγή ως πιο πάνω.

πρώτο χωριό που λεγόταν Κένα (Qena). Τη νύχτα ξαπλώσαμε στο πλευρό του δρόμου. Ο Τάκης της Μαυρούς, χωριανός μου, είχε βάλει το όπλο του στο μαξιλάρι. Το πρωί που ξύπνησε δεν το βρήκε. Τού το κλέγαν οι αράπηδες.

Την τελευταία φορά που πήγα με άδεια για να δω τους γονιούς μου, στο τέλος του Γεννάρη του 1946, έμεινα ως τις 19 του Φεβράρη του 1946. Ήμουν τότε υπολοχαγός με νέο νούμερο 309945 ενώ όταν εγγράφτηκα στρατιώτης είχα το νούμερο CY235. Όταν έφτασα στην Κυθρέα ο κόσμος που ήλθε να με υποδεχθεί ήταν πολύς. Οι καρέκλες του σπιτιού μου και της γειτονιάς δεν αρκούσαν. Ήρταν ο Μιλτιάδης ο Κολίτσης, κόσμος πολύς και μαζί τους όλοι οι μορφωμένοι της Κυθρέας, και η Κυθρέα είχε πολλούς μορφωμένους.

Στις 13 του Σεπτέβρη του 1946 ετέλειωσα από τον στρατό. Αποστρατευτήκαμε, εδώ στην Κύπρο. Εδικαιούμαστε και μας έδωσαν μια φορεσιά ρούχα, ένα πουκάμισο, ένα καπέλλο, μια γραβάτα. Τότε παρασημοφορηθήκαμε.

Όταν οι άλλοι πολεμιστές τον καιρό της ΕΟΚΑ επέστρεψαν τα παράσημά τους εγώ δεν τα έδωκα γιατί εδούλευκα στους εγγλέζους. Ήμουν ο αρ. 11 εις τις 2½, χιλιάδες υπαλλήλους. Ήμουν Chief Clerk εις τα Δημόσια Έργα τους, εις το Wolseley Barracks. Αυτά τα παράσημα τα είχα φυλαγμένα σε ένα ερμάρι στο σπίτι μου. Ταξινομημένα, τα έγγραφα, η αλληλογραφία μου, η ταυτότητά μου, όλα. Ήταν το σύστημά μου να έχω το κάθε τι ταξινομημένο.

Το 1979 επειδή τα παράσημα εκόγαν στην Κυθρέαν και είχα μαράζι πολλύν επήγαμε με τον γαμπρόν μου στην πρεσβεία την Αγγλικήν και ζητήσαμε αν εμπορούσαν να μας τα φέρουν. Όμως τα δικά μου είχαν κλαπεί όταν λεηλατήθηκε το σπίτι μας. Μετά από έρευνα για τα στοιχεία που τους έδωκα, μου έγγραψαν ότι υπάρχουν αντίγραφα και μπορώ να τα αγοράσω. Πλήρωσα 25 λίρες και 37 πέννες και τα ξαναέχω, έστω και σε αντίγραφα. Αυτά τα παράσημα τα έχω καμάρι. Εφέρον τα στη Βάση στη Δεκέλεια και με ειδοποίησαν ότι θα γίνει μια τελετή στην παρουσία δημοσιογράφων και θα μας τα δώσουν. Δυστυχώς δεν πήγα γιατί ήμουν άρρωστος. Ήρταν μετά από λίγες μέρες σπίτι μας 4 αξιωματικοί, κορονέλλοι από τις Βάσεις. Και έκαμαν μια σχετικά μικρή τελετή, λίγα λόγια και μου τα καρφίτωσαν στο πέτο μου.

Έτσι τα παράσημά μου ήρταν πάλαι σε μένα! Και μαζί τους και οι αναμνήσεις...